

І. А. КОРИНЧЕВСЬКА

Українсько-Російський інститут менеджменту та бізнесу
ім. Б. Хмельницького МАУП, м. Київ

ВПЛИВ ЧИННИКІВ ДОВКІЛЛЯ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2008, вип. 1(17), с. 59–62

Усе життя людини проходить у безперервному зв'язку із зовнішнім середовищем, тому здоров'я людини не можна розглядати як щось незалежне, автономне. Воно є результатом дії природних, антропогенних та соціальних факторів і віддзеркалює динамічну рівновагу між організмом і середовищем його існування.

Стан здоров'я населення України залишається вкрай тривожним, оскільки рівень смертності в ній — один із найвищих у Європі і на 30 % перевищує показник більшості країн. Це призводить до однієї з найменшої середньої тривалості життя, яка практично на 10 років є коротшою за середньоєвропейську. Оскільки в Україні майже вдвічі нижчий рівень народжуваності, йде процес вимирання нації, зафіксовано катастрофічне зменшення населення, а звідси і виробничих сил держави, що є загрозою її безпеці [4].

Чергове загострення політичної та економічної кризи у країні різко погіршує й спричиняє нову хвилю негативних тенденцій у відтворенні населення — знижується народжуваність, зростає смертність, погіршується здоров'я населення. У свою чергу, демографічна криза гальмує успішний розвиток економіки нашої держави.

Розглянемо проблеми стану здоров'я населення України, впливу на нього негативних чинників довкілля та визначимо стратегічні напрями поліпшення екологічної ситуації як основи профілактики захворювань, збереження здоров'я і продовження середньої тривалості якісного життя громадян країни.

У процесі життєдіяльності людина перебуває під впливом потужного комплексу своєрідних регіональних чинників, які за певних умов можуть призвести до порушення функціонування органів і систем, появи донозологічних станів і, врешті-решт, до патології. Дотепер залишаються не встановленими особливості медико-екологічного стану адміністративних територій країни у зв'язку з

практично відсутнім їх моніторингом, що суттєво обмежує відслідковування гігієнічної діагностики здоров'я населення регіонів і вжиття системних різнотермінових медико-екологічних заходів.

Останніми десятиліттями спостерігаються зміни у підходах до оцінювання впливу чинників довкілля на здоров'я населення: від оцінювання природного середовища як чогось, що “саме собою зрозуміле”, до спроби оцінити цей вплив якісно та кількісно. Особливо важлива ця проблема для регіонального рівня природокористування.

Завдання медико-географічних досліджень — з'ясувати роль природно-антропогенних чинників на різні хвороби. Вирішити це завдання можна за допомогою підходу, за яким здоров'я поставлене в центрі системи природа — господарство і відбувається її моніторинг. Так можна обґрунтувати систему пропозицій щодо оптимізації природокористування та поліпшення здоров'я населення.

Здоров'я населення може формуватися під впливом як внутрішніх — спадкових (властивних окремому індивіду), так і зовнішніх параметрів довкілля, його екологічного стану, розвитку геоморфологічних і соціальних процесів (умов життя населення, розвитку соціальної та реабілітаційної сфери та ін.).

Здорове екологічне середовище — це передусім такий стан, який сприяє збереженню здоров'я населення, попередженню його захворювань, забезпечує нормальні умови праці, побуту, відпочинку. Тому здоров'я населення може слугувати критерієм якості довкілля [1] та напруження екологічної ситуації.

Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я людини виявили, що стан здоров'я людини на 50–52 % залежить від способу життя, на 20–22 % – від спадковості, на 18–20 % – від стану довкілля і на 10–12 % – від системи охорони здоров'я [7].

Найінтенсивніше забруднюється атмосферне повітря – найрухоміший компонент середовища. Саме повітря винятково впливає на формування екологічної ситуації та якості довкілля. По-перше, воно підлягає найбільшому забрудненню викидами промислових підприємств, транспорту; по-

друге, повітря безпосередньо передає в організм людини небезпечні речовини (через органи дихання); по-третє, воно поширює забруднення на велику відстань; крім цього, випадаючи з повітря, забрудники концентруються в інших об'єктах і компонентах природи (воді, ґрунті, рослинності) [11].

Хімічне, радіоактивне та бактеріологічне забруднення повітря, води, ґрунту, продуктів харчування спричинюють в організмах людей важкі патологічні явища, глибокі генетичні зміни (таблиця).

Вплив параметрів довкілля на здоров'я людини [2; 6; 9; 10; 12]

Інгредієнт	Джерело надходження	Наслідки впливу
Пил	Атмосферне повітря	Бронхіт, бронхіальна астма, пневмонія, захворювання серцево-судинної системи, інфекційні захворювання, злоякісні новоутворення
Окис вуглецю	Те саме	Киснева недостатність, безпліддя
Сірчаний ангідрид	Те саме	Бронхіт, пошкодження печінки і кровоносної системи
Сполуки сірки й азоту	Те саме	Емфізема (звуження дихальних шляхів), порушення вітамінного обміну
Свинець	Атмосферне повітря, вода, ґрунт	Функціональні зміни центральної нервової системи, печінки, нирок, мозку, статевих органів
Фотооксиданти	Атмосферне повітря	Відставання у вазі, зниження активності ферментів у крові, зменшення вітамінного балансу, патологічні зміни у внутрішніх органах і центральній нервовій системі
Надлишок хлоридів і сульфатів	Вода, ґрунт	Порушення функцій системи травлення
Надлишок кальцію	Те саме	Камені у нирках і сечовому міхурі
Надлишок нітратів	Те саме	Хвороби дихальної та серцево-судинної системи, метгемоглобінемія, зменшення вмісту вітамінів в організмі, зниження стійкості організму до онкогенних чинників
Знижений вміст фтору	Вода	Карієс зубів
Підвищений вміст фтору	Те саме	Флюороз, ураження зубів з утворенням на них плям жовто-бурої пігментації, дефектів емалі та ін.
Дефіцит йоду	Вода, ґрунт	Ендемічний зоб (збільшення розмірів і порушення функції щитоподібної залози)
Надлишок калію	Те саме	Хвороба ітай-ітай, захворювання серця
Надлишок хрому	Вода	Захворювання нирок
Надлишок міді	Те саме	Анемія, гепатит, інтоксикація
Надлишок ртуті	Те саме	Функціональні зміни центральної нервової системи, системи органів кровообігу, сечовиділення
Надлишок цинку	Вода, ґрунт	Захворювання рухового апарату, діяльності органів травлення
Надлишок миш'яку	Те саме	Захворювання нирок, печінки, легень, серцево-судинної системи
Пестициди і мінеральні добрива	Те саме	Отруєння, туберкульоз, шлунково-кишкові, серцево-судинні захворювання, послаблення імунної системи, розвиток злоякісних новоутворень, аномалії новонароджених, зниження тривалості життя

Як відомо [8, 99], в середньому 45 % токсичних речовин потрапляє в організм людини з продуктами харчування, 30 % – з питною водою, а решта – через повітря.

Прямими наслідками загострення екологічних проблем є зменшення кількості населення, народжуваності, зниження природного приросту,

погіршення вікової структури, поширення хвороб і збільшення спектра захворювань. Індикатором цих процесів частково може слугувати динаміка населення.

Отже, медико-географічним дослідженням відводять чільне місце у системі екологічних досліджень. З'ясувати роль чинників у захворю-

ваності населення можна за допомогою підходу, за яким здоров'я стоїть у центрі системи природа — господарство і відбувається її моніторинг. Медико-географічна складова геоекологічного аналізу свідчить про суттєву роль природно-антропогенних чинників у захворюваності населення регіонів України на різні хвороби.

Необхідно вирішити питання щодо додаткових можливостей фінансування конкретних програм, тобто державного замовлення на здоров'я народу. З метою зменшення, з одного боку, негативного екологічного впливу, а з іншого — відшкодування погіршення здоров'я, було б доцільним запровадити податок на виробництво товарів, що негативно впливають на рівень здоров'я. Крім того, підприємства, промислові технології яких забруднюють зовнішнє середовище, повинні компенсувати завдану шкоду. Завдяки цьому з'явиться реальна можливість надати медичну допомогу тим, хто її потребує через втрату здоров'я. Тоді ж сформується економічні важелі зацікавленості у поліпшенні безпечного навколишнього середовища. Це надасть змогу розробити і затвердити для обов'язкового впровадження на всій території Національну програму невідкладних заходів щодо поліпшення екологічної ситуації як основу профілактики захворювань, збереження здоров'я і подовження середньої тривалості якісного життя громадян. Вартість цих заходів буде набагато меншою від вимушених витрат на медичну допомогу, а мінімізація збитків збільшить національний дохід [5].

Напрямами демографічної політики держави мають спрямовуватися передусім на підвищення рівня та поліпшення якості життя населення. Акценти варто робити не на кількісних, а на якісних параметрах демографічного відтворення. Необхідно насамперед сконцентрувати зусилля на вирішенні поточних і стратегічних завдань — на економічному забезпеченні відтворення населення, належному соціальному захисту сімей з дітьми та осіб похилого віку, поліпшенні екологічної ситуації, зниженні виробничого та побутового (передусім пов'язаного з транспортом) травматизму, популяризації здорового способу життя (знижен-

ні масштабів тютюнопаління, особливо серед молоді, формуванні культури вживання алкогольних напоїв), забезпеченні доступності якісної медичної допомоги та освіти, що, зрештою, може стати вагомим підґрунтям для переходу до сучасного режиму відтворення населення і подовження тривалості повноцінного активного його життя.

Література

1. Барановський В. А. Територіальні умови переходу України на модель екологічного сталого розвитку (теорія і практика картографічного дослідження). — К., 1998. — 72 с.
2. Даценко І. І. Воздушная среда и здоровье. — Львов: Вища шк., 1981. — 103 с.
3. Даценко І. І., Габович Р. Д. Профілактична медицина. Загальна гігієна з основами екології: Навч. посіб. — К.: Здоров'я, 1999. — 694 с.
4. Корнацький В. М., Манойленко Т. С., Прокопишин О. І. Сучасний стан здоров'я народу та напрямки його покращення в Україні: Аналіт.-стат. посіб. — К., 2005. — 140 с.
5. Любінець О. В., Сенюта І. Я. Медичний кодекс як основа в реформуванні охорони здоров'я в країні // Український медичний часопис. — 2006. — № 3(53). — С. 5–9.
6. Основи соціоекології / За ред. Г. О. Бачинського. — К.: Вища шк., 1995. — 238 с.
7. Пелех М. Регіональні особливості суспільного здоров'я в Україні // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. геогр. — 1999. — Вип. 24. — С. 56–59.
8. Пономарьов П. Х., Ковальчук М. П. Вплив забруднення біосфери на небезпеку харчових продуктів, питної води і стан здоров'я населення // Екологія і економіка: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — Л., 1997.
9. Топчиев А. Г. Геоэкология: географические аспекты природопользования. — Одесса: Астропринт, 1996. — 392 с.
10. Харічков С. К. Фактори виникнення екологічних небезпек і їх вплив на стан довкілля України // Стратегія екологічної безпеки (регіональний контекст). — Л., 1999. — С. 49–57.
11. Шевченко В. А. Медико-географическое картографирование территории Украины. — К.: Наук. думка, 1994. — 158 с.
12. Шовкун Т. М. Стан оточуючого середовища як критерій стану здоров'я населення // Геоморфологія в Україні: новітні напрямки і завдання. — К., 1999. — С. 140–143.

Вивчено вплив природно-антропогенних чинників довкілля на високий рівень захворюваності населення України. Досліджено прямі наслідки загострення екологічних проблем. Визначено стратегічні напрями покращання екологічної ситуації як основи профілактики захворюваності, збереження здоров'я та подовження середньої тривалості якісного життя громадян країни.

Изучена роль природно-антропогенных факторов окружающей среды на высокий уровень заболеваемости населения Украины. Исследованы прямые последствия обострения экологических проблем. Определены стратегические направления улучшения экологической ситуации как основы профилактики заболеваемости, сохранения здоровья и увеличения средней продолжительности качественной жизни граждан страны.

Studying a role of natural and man-made factors of environment on the high level of morbidity among population of Ukraine. The direct consequences explored of intensification of ecological problems are investigated. Are determined the strategic directions are improvement of ecological situation as bases of prophylaxis of morbidity, saving of health and increases of life-span population of country.

Надійшла 21 червня 2007 р.